

Наталья Радченко

**ИСТОРИЯ КРЕДИТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА
"ВЕСТНИК ЕВРОПЫ" (1866–1917 ГГ.)**

Проанализирован информационный потенциал журнала "Вестник Европы" 1866–1917 гг. для изучения истории развития кредитных учреждений Украины. В результате анализа тематического содержания публикаций, в которых содержится информация относительно деятельности банков, ссудо-сберегательных касс и товариществ, помещенных на страницах журнала, было выявлено несколько основных групп: новости деятельности кредитных учреждений; роль земств в развитии кредитной сферы; обсуждение законодательства о банках и банковской деятельности, кредитных союзах и аналитические обзоры ежегодных банковских отчетов. Особый интерес представляют аналитические обзоры ежегодных банковских отчетов, которые начинают регулярно появляться на страницах журнала с 1877 г. Они представляют собой анализ данных банковских отчетов с объяснением существующего положения и сопоставлением с показателями за прошлые годы.

Ключевые слова: "Вестник Европы", пресса, исторический источник, кредитно-финансовые учреждения, учреждения мелкого кредита.

Natalia Radchenko

**HISTORY OF UKRAINE CREDIT INSTITUTIONS IN THE JOURNAL "HERALD OF
EUROPE" (1866–1917)**

Potential information of the magazine "Herald of Europe" 1866–1917 was analyzed for the history of Ukraine credit institutions development. Most often, researchers use special financial press: Herald cooperatives and industry, stock news, other kind of periodic publications such as social-political, literary and political magazines, miscellany and digests remain out of sight. However, only in 1890 in Russia 796 various periodic publications were issued. One of these publications was the journal "Herald of Europe". As a result of the thematic content of publication analysis that provides information of the activities of banks, savings and loan offices and savings banks placed on the pages of this journal were revealed several main groups: news of credit institutions; role the development of credit sector; discussion on the law of banks and banking, credit unions; analyzes of annual bank reports. Analyzes of annual bank reports that have great interest were regularly appeared in journal from 1877. They represent the analysis of the bank reports explaining the current situation and a comparison with the index for the previous years.

Key words: "Herald of Europe", press, historical source, financial institutions, and small credit institutions.

УДК: 930.1+930.22

Ігор Дацків

**УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

У цій статті висвітлюється особлива увага дослідників до аналізу позиції держав-переможниць щодо української державності, що виявилася на Паризькій мирній конференції (18 січня 1919 – 21 січня 1920 рр.) пояснюється значущістю її рішень для повоєнного світовлаштування та долі української державності зокрема.

Ключові слова: конференція, дипломатія, державність, Антанта, Париж.

Розгортання складних процесів новітнього українського державотворення, зокрема, непомірно довгий у часі пошук оптимальних концептуальних підходів до зовнішньої політики незалежної України ставить завдання ґрунтовного вивчення традицій та уроків дипломатичної діяльності самостійницьких урядів України, процесу формування зовнішньополітичних концепцій українських державних утворень на різних етапах історії. Особливо багатий і повчальний для сьогодення досвід дипломатичної боротьби на захист української державності накопичено у період національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., що заслуговує на увагу насамперед багатогранністю процесу та багатовекторною зовнішньополітичною активністю українських урядів.

Тому цілком закономірно останнім часом помітно поживався інтерес до історії української дипломатії зазначеного періоду: значно інтенсифікувалися пошук і опрацювання дослідниками різноманітної джерельної бази з цієї тематики та ґрунтовне, всебічне висвітлення найважливіших її сторінок. Відтак, особлива увага дослідників до аналізу позиції держав-переможниць щодо української державності, що виявилася на Паризькій мирній конференції (18 січня 1919 – 21 січня 1920 рр.) пояснюється значущістю її рішень для повоєнного світовлаштування та долі української державності зокрема.

Мета і завдання нашої статті полягають у дослідженні місця українського питання на Паризькій мирній конференції, а також основних тенденцій розвитку зовнішньополітичних підходів держав Антанти щодо українського питання.

Становище представників України (УНР та ЗУНР) на Паризькій мирній конференції до цього часу не знайшло однозначного визначення у науковій та навчальній літературі. У ній йдеться про "делегацію" (С. Варгатюк, М. Держалюк, О. Кучик та інші) або "місію" (В. Матвієнко, О. Павлюк, Н. Городня, В. Лозовий) УНР на Паризькій мирній конференції.

Як слушно зазначала Н. Городня, хоча Надзвичайна дипломатична місія УНР до Парижа розглядалася Радою Міністрів одночасно у якості делегації на мирний Всесвітній конгрес, вона не отримала на конференції офіційного визнання, а отже і статусу делегації. У конференції брали участь тільки держави, які оголосили війну або "порвали" відносини з Німеччиною та її союзниками. Українська місія входила до групи держав, що не вважалися ворожими до країн Антанти, але не були визнані ними. За інформацією українського представника на конференції М. Лозинського, їх зносили з мирною конференцією зводилися до того, що вони посилали ноти, меморандуми тощо, на що отримували із Секретаріату повідомлення, що нота одержана і буде представлена на розгляд. Окрім того, представники цих делегацій проводили зустрічі й наради з різними членами делегацій держав Антанти [1, с. 105–106].

Відтак, визначення місця представників УНР та ЗУНР на Паризькій мирній конференції як "делегації" [2] створює враження про її рівноправне становище із делегаціями країн-переможниць. Аналіз ставлення держав Антанти до української державності, що виявився під час роботи Паризької мирної конференції, знайшов відображення як в дослідженнях і мемуарах учасників конференції й тогочасних керівників УНР та ЗУНР В. Винниченка [3], А. Марголіна [4], В. Панейка [5], І. Мазепи [6], Є. Левицького [7], М. Лозинського [8] та ін., так і в працях істориків наступних поколінь: в еміграції М. Стахів [9], І. Борщака [10], Д. Решетара [11], в Радянському Союзі А. Скаби [12], Б. Штейна [13], Р. Симоненка [14], І. Хміля [15], в Україні після здобуття нею незалежності О. Павлюка [16; 17], М. Литвина [18], Н. Городньої [19], О. Кучика [20], В. Шамраєвої [21], І. Дацків [22], Ю. Довгана [23] та інші.

Відтак, доречно відзначити, що це питання вивчалось дослідниками здебільшого побіжно або у рамках більш масштабних проектів. Крім того, у багатьох працях предметом дослідження виступає не політика держав Антанти, а зовнішня політика УНР та ЗУНР.

Науковці відзначають, що "українське питання" як самостійне, мирною конференцією ніколи не розглядалось. Проте значну увагу приділено вирішенню долі окремих українських територій – Закарпаття, Буковини й особливо Східної Галичини (що входили до складу Австро-Угорщини), що пов'язувалося із зусиллями мирної конференції визначитися щодо повоєнних кордонів Чехословаччини, Румунії та Польщі. У "14 пунктах" В. Вільсона народам Австро-Угорщини було обіцяно гарантоване місце в Лізі Націй і "найширшу можливість автономного розвитку" (п. 10), у той час як відновлювана Польща повинна була включати в себе "усі території з безсумнівно польським населенням" (п. 13) [24]. У зв'язку з цим в історіографії відзначається прагнення лідерів ЗУНР зберегти якомога більшу автономію для своєї держави, оскільки, на їх думку, "східногалицьке питання" розглядалось Антантою і США як окрема міжнародна проблема й мало більше шансів на позитивне для ЗУНР розв'язання, ніж "загальноукраїнське".

Можна не погодитися із М. Держалюком, який вважає, що за рік роботи мирної конференції українські інтереси жодного разу не потрапляли в центр уваги та обговорення її учасників, приналежність українських земель до складу Росії, Польщі, Румунії, Чехії не підлягала сумніву [25, с. 177]. Якщо це може бути справедливим щодо Наддніпрянської України, то питання про майбутнє Східної Галичини не було таким однозначним. Фактично доля ЗУНР вирішувалася на Паризькій мирній конференції.

О. Павлюк зазначав, що проблема Східної Галичини посідала чільне місце у роботі Паризької мирної конференції. Розбіжності й суперечки, які існували між Англією, Францією і США в підходах до побудови нового міжнародного порядку і боротьбі за вплив у повоєнній Європі яскраво виявилися у ставленні до ЗУНР.

У центрі уваги дослідників спроби врегулювання керівними органами конференції українсько-польського збройного конфлікту за Східну Галичину. Цій проблемі присвячено дослідження

М. Литвина [18], О. Красівського [26], Л. Зашкільняка [27], В. Бондарчука і Л. Чорній [28], воно знайшло висвітлення в узагальнюючих роботах з історії України та міжнародних відносин [29–33].

Досить широке висвітлення у науковій та навчальній літературі знайшло питання про діяльність спеціальних дипломатичних місій Антанти із досягнення перемир'я між воюючими сторонами, призначених керівними органами конференції, переговори про перемир'я між УНР та Польщею. При цьому діяльність місій часто характеризується як антиукраїнська. Характерною є оцінка Я. Йосипишина [34, с. 77], що міжсоюзницька місія діяла не для того, щоб знайти компроміс між українцями й поляками, а щоб нав'язати українцям чужу волю.

Зауважимо, що у викладенні фактичного матеріалу до цього часу зустрічаємо серйозні помилки в учбовій літературі. Прикладом може служити підручник "Новітня історія України, 1900–2000" [35, с. 212], автори якого оцінюють зовнішню політику ЗУНР як неефективну й непослідовну, наводячи для цього дуже суперечливі аргументи. Наприклад, щодо згоди уряду ЗУНР на вимогу комісара Паризької мирної конференції французького генерала Л. Бартелемі підписати угоду з Польщею про перемир'я (лютий 1919 р.).

Стосовно так званої "угоди Бартелемі", дослідники цього питання (С. Литвин [36], В. Головченко [37], та інші, навпаки, відзначають непоступливість галичан, які відмовлялися прийняти вимоги комісії на чолі з генерала Л. Бартелемі. Це, на думку С. Петлюри, було "непоправним фактом", що загальмував галицьку справу та наніс важкий удар ідеї української державності. На думку С. Петлюри, хоч роз'єднана лінія, запропонована комісією на чолі з Л. Бартелемі у Ходорові й не відповідала у цілому інтересам галичан, її прийняттям досягалося фактичне визнання України з боку Антанти; відкривалася можливість створення бази для підвозу амуніції з Європи; виникала можливість спертися на Європу у боротьбі з більшовиками [38, с. 226].

Історики визнають, що переломним у бойових операціях польсько-української війни був період, коли проти Галицької армії виступив 60-ти тисячний корпус генерала Ю. Галлера, сформований у Франції з польських військовополонених для боротьби з більшовиками [35, с. 211]. Разом з цим особливу увагу привертає питання: чому великі держави, що виступали посередниками у припиненні збройного конфлікту, врешті-решт надали військову підтримку Польщі, дозволивши їй використати армію Ю. Галлера проти українців.

На основі аналізу протоколів мирної конференції Н. Городня показала драматичність обговорення Верховною радою конференції питання про використання на українському фронті армії Ю. Галлера. Спочатку Рада зайняла щодо Польщі дуже жорстку позицію, пригрозивши припинити їй будь-яку допомогу. Однак врешті це рішення зазнало змін під впливом складної ситуації, що склалася у Польщі: конфлікту між сеймом, що виступав за відправлення армії Ю. Галлера до Львова, і прем'єром Падеревським, який намагався дотриматися обіцянок, даних союзникам; загрози відставки Падеревського, загального залізничного та поштового страйків. Як заявив тоді В. Вільсон, непоступливість великих держав польській громадській думці матиме результатом революцію в Польщі [1, с. 152–153].

Л. Радченко не погоджується з тезою М. Стахіва та Н. Жировського про те, що українське питання у Парижі мало усі шанси на успіх, коли б В. Вільсон та Е. Хауз підтримали її. Американський президент, стверджують вони, в принципі не заперечував проти незалежності України, але Франція, білогвардійська Росія, Польща зірвали його плани [39, с. 105]. Проте Л. Радченко показує невідповідність гасла про самовизначення націй з реальною політикою В. Вільсона. За визначенням А. Марголіна, "все, що робила Паризька мирна конференція", суперечило словам В. Вільсона [40, с. 133].

О. Павлюк відзначав гострі англо-французькі суперечності, що виявилися з другої половини березня 1919 р., коли проблема Східної Галичини стала предметом особливо інтенсивних обговорень у керівних органах конференції. У той час як Франція, після провалу інтервенції на півдні України, розпочала відверто заохочувати Варшаву до швидкого силового вирішення польсько-українського конфлікту, Англія і США залишали останнє слово за конференцією і виявили незадоволення політикою Франції й агресивністю Польщі. З іншого боку, вони проводили подвійну політику, дозволивши транспортування армії Ю. Галлера, що пояснювалася, з одного боку, прагненням "підштовхнути" Варшаву до боротьби з радянською Росією, з іншого – небажанням на цьому етапі вирішувати на користь Польщі проблему Східної Галичини. Отже, історики пов'язують рішення про надання повноважень армії Ю. Галлера проводити військові дії на Галицькому фронті з нестабільною внутрішньою ситуацією у Польщі, а також встановленням радянської влади в Угорщині, що розцінювалося багатьма, як початок світової революції, прагненням радянської Росії надати їй підтримку, а великих держав сформувати "санітарний кордон" навколо Росії [16, с. 115].

Окремі дослідники акцентують увагу на тому факті, що виникала можливість надання радянською Росією військами допомоги Угорщині через територію Східної Галичини шляхом її угоди з ЗУНР.

Про це писав В. Винниченко, який, аналізуючи причини надання великими державами допомоги Польщі у боротьбі із ЗУНР весною 1919 р., розглядав їх у контексті результатів світової війни та перспектив світової революції [3, с. 394]. За його словами, то був момент "надзвичайно важливий, критичний і дуже сприятливий для соціалістичної революції в цілій Європі... Якби Угорщина змогла отримати підтримку Радянської Росії, вона сама могла б допомогти Баварії й Берлінові. В результаті Німеччина б миру з Антантою не підписала і Європа розбилася б на два табори: буржуазний і соціалістичний", тож результати війни могли бути переглянуті [3, с. 324].

Військова ситуація у Галичині була ж такою, що уряд ЗУНР був готовий "з ким-хоч піти в угоду, щоб не допустити перемоги поляків і вдержати Галичину в українських руках". Його порозуміння з українським радянським урядом щодо пропуску більшовицьких військ на Угорщину створювало можливості "зламати перегородку між Угорщиною й Росією, ...втягти в процес соціальної революції Галичину, Польщу, Чехію", стіна між Сходом і Заходом Європи таким чином ламалася, що в той критичний момент було вирішальним чинником для європейської революції [3, с. 325–328].

В. Винниченко та інші науковці І. Нагаєвський [29], М. Литвин і К. Науменко [41] пишуть про переговори з цього приводу між більшовиками і лідерами ЗУНР у травні-червні 1919 р. І. Нагаєвський вважає, що відмова Є. Петрушевича врятувала не лише Угорщину, але й усю Європу від поширення більшовизму, хоч Антанта цього факту ніколи не оцінила [29, с. 211]. Про переговори між представниками ЗУНР та Ради народних комісарів Росії пише також Л. Радченко на основі аналізу праць зарубіжних істориків (М. Стахів, Н. Чайковський та інші) [39, с. 102].

Хоча представництво ЗУНР залишилось єдиним іноземним в Будапешті після соціалістичної революції 21 березня 1919 р., вказує В. Головченко, пропозицію Х. Раковського від 9 травня 1919 р. про перемир'я та спільний наступ проти Польщі й Румунії Є. Петрушевич відкинув, натомість 30 травня уряд ЗО УНР виніс на розгляд Паризької мирної конференції план розташування у Східній Галичині й Буковині контингенту антантівських військ, а в разі неможливості – надання ЧСР мандату на окупацію регіону до остаточного вирішення "східногалицького питання" [37, с. 376–377].

Натомість М. Держалюк відзначав багато спільного між революціями в Угорщині й Східній Галичині, зауважував, що у цей час український визвольний рух отримав моральну підтримку від Угорської радянської республіки. УНР і ЗУНР ставали союзниками проти імперіалістичних зазіхань інших держав [25, с. 197].

Значний вплив на ставлення держав Антанти до української державності у Галичині мала орієнтація керівників ЗУНР на Німеччину й Австрію під час війни (цей факт підкреслює В. Головченко) [37, с. 376] та зв'язки з переможеними державами по її завершенні. Це питання проаналізувала у своєму дослідженні В. Соловійова [42; 43], яка показала, що й під час роботи Паризької мирної конференції посольства України в Берліні і Відні прагнули переконати Німеччину й Австрію, що УНР залишається надійним політичним і перспективним партнером.

Деякі дослідники (О. Павлюк, В. Головченко, В. Лозовий) пов'язують підписання листопадової угоди (1919 р.) між Українською галицькою і Добровольчою арміями з тиском на делегацію ЗУНР з боку мирної конференції. Як відзначав О. Павлюк, союз галичан з А. Денікіним не був несподіванкою, до цього їх підштовхувало ставлення держав Антанти. Рух до порозуміння з білогвардійською Росією на ґрунті ідеї федерації розпочався вже в травні 1919 р. на тлі ворожості Заходу до загальноукраїнської справи [17, с. 369, 372].

Що стосується Наддніпрянської України, то її доля фігурувала на конференції у контексті вирішення російської проблеми. Це питання вивчала Н. Городня, яка на основі аналізу значного масиву архівних та опублікованих матеріалів Паризької мирної конференції прийшла до висновку, що упродовж усього 1919 р. держави Антанти показали свою готовність сприяти процесу відновлення єдності Росії і наполягали на створенні союзу антибільшовицьких сил. У цих умовах Директорія, що безкомпромісно відстоювала лінію на незалежність України і відкидала можливість федерації, поставила УНР в умови, коли вона перебувала в конфлікті з усіма можливими союзниками, яких підтримувала Антанта проти більшовиків. Якщо в перші місяці конференції (приблизно до кінця французької інтервенції в Україні), "великі держави" рахувалися з фактом існування УНР, починаючи з квітня-травня 1919 р. з нею перестали рахуватися. Для держав Антанти завжди вирішальне значення мав чинник реальної сили, а також взаємодії антибільшовицьких сил [1, с. 136–137].

В. Матвієнко на сторінках "Української дипломатичної енциклопедії" зазначав, що попри усі зусилля місії, великі держави розглядали українське питання у контексті загальноросійських проблем. Представники країн Антанти постійно й послідовно переконували українських делегатів у необхідності відмовитися від домагань самостійності України й погодитися на федерацію з Росією. Інтерес до України зростав у західних держав лише тоді, коли армії УНР вдавалося здобути успіх на фронті, як приміром у липні-серпні 1919 р. під час наступу українських військ на Київ, але такі перемоги були епізодичними й нетривалими, щоб змінити загальне ставлення Антанти та США до

української справи. Антанта погодилася б визнати за Україною приблизно те ж місце, яке посідала у регіоні колишня Російська імперія лише у разі створення над Дніпром міцного й життєздатного державного організму, спроможного нейтралізувати поширення більшовизму та стабілізувати ситуацію. Але керівникам вітчизняного визвольного руху так і не вдалося переконати Захід у доцільності закріплення за Україною ключової ролі у створенні системи регіональної безпеки на Сході Європи шляхом організації Балто-Чорноморського Союзу. На перешкоді цьому, серед інших обставин, був і переважно лівосоціалістичний характер урядів УНР, який мав наслідком тривалу невизначеність зовнішньо-політичних державних пріоритетів [44, с. 390].

Дослідники (М. Держалюк, О. Павлюк та інші) наголошують на тому, що у березні-квітні 1919 р., після революції в Угорщині, наступу більшовицьких військ на Україну, евакуації союзного десанту з півдня України, надії на визнання незалежності УНР були остаточно перекреслені. Союзники зробили основну ставку на російські антибільшовицькі сили, а також на зміцнення санітарного кордону проти більшовизму, підвалини якого становили західні українські землі, окуповані Польщею, Чехією, Румунією [44, с. 178; 17, с. 370–371].

На початку літа 1919 р. конференція визнала О. Колчака як правителя усієї Росії, тож офіційно визнавалося, що українське питання є внутрішньою проблемою цієї держави. Проте оскільки держави-переможниці вважали за необхідне створити на території Росії єдиний антибільшовицький фронт, українське питання продовжувало фігурувати в цьому контексті. Зміна ситуації на Паризькій мирній конференції щодо українського питання та її вплив на діяльність української дипломатії знайшли побіжне висвітлення в праці учасника Паризької мирної конференції А. Марголіна, а також сучасних дослідників [45]. Спеціальних праць з цього питання немає.

У зовнішній політиці Франції в той час панували дві орієнтації. Перша – на відновлення єдності Росії "з автономіями для народностей", яку обстоювало міністерство закордонних справ; друга – на створення великої Польщі, яка підтримувалася військовими колами і особливо прем'єром Дж. Клемансо. Ці орієнтації ніколи не протистояли одна одній. Вони діяли паралельно, підстраховуючи одна одну. Суть була в тому, щоб мати з часом сильну опору проти німців в особі того чи іншого могутнього союзника. Лише невелика група депутата Франклен-Буйона і журналіст Пелісьє залишалися ширими прихильниками домагань уенерівської дипломатії.

Що стосується британських політиків, то переважна більшість їх беззастережно вірила А. Денікіну і вважала найкращим шляхом боротьби з більшовиками з'єднання чи навіть об'єднання української армії з його армією, а ідеалом державного устрою для України – федерацію з Росією [44, с. 151–155].

Суттєві зміни у позиції української дипломатичної місії в Парижі висвітлив А. Марголін. Частина членів місії (А. Марголін, О. Шульгин, В. Панейко, В. Липинський) перестали вірити у підтримку Антанти й пропонували змінити міжнародну тактику боротьби за державність України – вступити в контакти з представниками О. Колчака у Парижі, погодитися на федерацію з Росією, добиватися визнання лише для частини українських земель.

На думку В. Липинського і В. Панейка, передусім для Західної області УНР, не пов'язуючи це з міжнародним визнанням Наддніпрянської України. Інша група на чолі з головою місії Г. Сидоренком вважала будь-які розмови про спільні дії з О. Колчаком і федерацію шкідливою для української національної справи, тож непохитно стояла на позиції незалежності [44, с. 164].

Доречно відзначити, що третю позицію представляв С. Петлюра, який, як свідчать публікації його промов та листів, у цей час наполягав на українсько-польському перемир'ї в Східній Галичині на користь поляків з метою отримати підтримку великих держав для Наддніпрянської України. Питання як реагувала українська дипломатія на наполегливі поради представників держав Антанти та США досягти угоду з О. Колчаком в історіографії висвітлено недостатньо.

Знаходимо лише побіжну інформацію про це у роботах Н. Городньої, М. Держалюка, В. Лозового. Відповідно до неї, голова української місії рішуче відкинув будь-яку співпрацю з О. Колчаком, у той час як західні держави підштовхували УНР до федерації з Росією. Представляє значний інтерес аналіз В. Лозовим рішень Карлсбадської конференції (6–14 серпня 1919 р.) послів і голів закордонних місій УНР, на якій предметом всебічного обговорення стала альтернатива "самостійність-федерація". Виходячи з реального становища, запропоновано формулу подальшої дипломатичної роботи – "говорити про федерацію, а робити самостійність". Карлсбадська конференція констатувала, що невдачі Української Народної Республіки на міжнародній арені є результатом внутрішнього становища України, тому зміцнення української державності, проведення послідовної демократичної внутрішньої політики мало посилити позиції УНР за кордоном. У своїх висновках нарада рекомендувала у зовнішній політиці орієнтуватися на визнання УНР Англією та США. Але більш реальною визнано політичну лінію на порозуміння з найближчими сусідами [44, с. 10]. Значну увагу дослідники приділяють питанню про вплив рішень конференції на долю української державності та аналізу причин провалу української дипломатії в Парижі.

На думку В. Винниченка, аргумент представників Антанти, висловлений дипломатам УНР про те, що "їм не вистачає найголовнішого аргументу – сили" був лише відмовкою. Антанта добре знала, що в українців не було національно-свідомої буржуазії чи аристократії, яка б з національного патріотизму хотіла своєї державності. Тож справедливо вважала, що підтримка української національної державності була б в даний момент підтримкою її соціального ворога, оскільки більшість української нації симпатизувала більшовикам [3, с. 413–414].

Серед причин невдачі уенерівської дипломатії у Парижі, М. Стахів називав неприпустиме запізнення з формуванням та акредитацією української делегації на мирну конференцію, яка збиралася там у повному складі лише до 15 березня 1919 р. До цього часу польські діячі, насамперед Р. Дмовський, вже провели величезну агітаційну роботу, щоб переконати уряди Великої Британії, Франції, США в штучності існування УНР як австро-німецької інтриги [39, с. 104]. Приклади підривних пропагандистських акцій, скерованих на дискредитацію УНР, отримали широке висвітлення в роботах І. Нагаєвського, Д. Решетара, О. Кучика та інших дослідників. Саме вони, на їх думку, обумовлювали невдачі УНР на дипломатичному фронті.

Л. Радченко оцінює події більш реалістично: у політиці Заходу в 1919 р. домінувало прагнення створити новий баланс сил, тож гору брали геополітичні розрахунки. Саме з цих причин ідеї В. Вільсона про самовизначення націй виявилися цілком відкинуті. Доля Східної Галичини у цьому відношенні не виключення: кордони Угорщини, наприклад, були визначені таким чином, що третина угорців опинилася у складі інших держав [39, с. 103]. Основною причиною неприхильності держав Антанти до незалежності України дослідник вважає те, що, незважаючи на остаточну невизначеність шляхів вирішення російського питання, "великі держави" були більш схильні підтримувати відновлення єдності Росії, ніж національні рухи, направлені на створення незалежних держав і її розкол [1, с. 136–137].

Є. Камінський відзначає, що у позиції Парижа і Лондона завжди домінували імперські традиції. Обидві країни не мали ні бажання, ні намірів вести справу до миру на національних принципах. Якраз навпаки: обидві країни володіли заокеанськими імперіями; Британія мала власну проблему в Ірландії, французи заручилися підтримкою Петрограду щодо підпорядкування собі Рейнської області в обмін на "розв'язання рук" Росії в польському та інших питаннях (угода від 11 березня 1917 р.). Окрім того, намагання Директорії добитися офіційного статусу на Паризькій мирній конференції наштовхнулися на сприйняття Антантою і США УНР як стратегічного союзника і вассала Берліну [46, с. 21–28].

Водночас дослідники критично аналізують численні прорахунки та непослідовну політику українських урядів, що мали вплив на політику держав-переможниць до України. Це такі чинники як ліве крило Директорії (В. Винниченко, А. Денікін, Л. Радченко, В. Головченко та інші), слабкість українського національного руху (Л. Радченко, Н. Городня, І. Лисяк-Рудницький, О. Павлюк, В. Лозовий та інші), відсутність зваженої зовнішньої політики урядів Директорії (Дж. Решетар, В. Головченко, О. Павлюк та ін), зв'язки українських дипломатів з Німеччиною й Австрією (В. Соловйова, Л. Радченко, Р. Боровський) тощо. Наводяться й інші аргументи: непідготовленість членів української місії до роботи на такому форумі, яким була мирна конференція; чвари в українській дипломатичній місії, що були відомі учасникам конференції і псували її імідж; серйозні суперечності між УНР і ЗУНР, в тому числі в принципових питаннях незалежності-федерації, зовнішньополітичної орієнтації тощо [40, с. 134; 47, с. 75–76].

Слушним був висновок К. Варваріва, до якого він прийшов на основі аналізу численних матеріалів зовнішньої політики США: ні в американських урядових колах, ні в суспільній думці не спостерігалось ніякої українофобії, як це визнають українські дослідники. Більше того, Україна була не єдиною країною колишньої Російської імперії, яка прагнула отримати симпатії і підтримку США і не здобула її. Єдине, що керувало політикою США – це національні інтереси [48, с. 381]. Вважаємо це зауваження слушним при оцінці політики щодо України усіх великих держав, які також переживали надзвичайно складний період своєї історії, тож визначальними для них були їх національні інтереси.

Загалом хоч "українське питання" на Паризькій мирній конференції знайшло відображення у значній кількості історіографічних джерел, доречно зазначити, що оцінки тогочасних процесів залишаються суперечливими й упередженими, предметом дослідження виступає переважно зовнішня політика УНР та ЗУНР, а не політика держав Антанти щодо України. Можливо, недоліки сучасної історіографії пов'язані із загальною кризою в методології, яку переживає українська історична наука. Значна проблема, що стоїть перед сучасною історичною наукою зводиться до подолання загальної кризи у методології та у вихованні нового стилю мислення вітчизняних істориків, що сприятиме значному поступу на усіх напрямках історичного пізнання.

Список використаних джерел

1. Городня Н.Д. Політика країн Антанти та США щодо державності в Україні в 1917–1919: дис. ... канд. іст. наук. / Н.Д. Городня. – К., 1995. – 222 с. 2. Варгатюк С.В. Зовнішня політика Директорії УНР: дис. ... канд. іст. наук. / С.В. Варгатюк. – К., 1996. – 165 с. 3. Винниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. – Ч. 3. – 535 с. 4. Марголін А. Украина и политика Антанты / А. Марголін. – Берлин, 1934. – 397 с. 5. Панейко В. З'єднані держави Східної Європи, Галичина і Україна супроти Польщі й Росії / В. Панейко. – Відень, 1922. – 82 с. 6. Мазепа, І. Україна в огні й бурі революції, 1917–1921 (спогади): Т. 3. / І. Мазепа. – Прага: Пробоем, 1943. – 231 с. 7. Levitski E. La guerre polono-ukrainienne en Galicie et l'avenir de la Republique Ukrainienne l'Ouest / E. Levitski – Berne, 1919. – 76 p. 8. Losynski M. Notes sur les relations ukraino-polonaises en Galicie pendant les 25 dernieres annees (1895–1919) / E. Losynski. – Paris, 1919. – 276 p. 9. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР / М. Стахів. – Т. 5. Скрентон, 1964. – 248 с. 10. Borschak E. L'Ukraine a la Conference de la Paix / E. Borschak – Paris, 1938. – 188 p. 11. Reshetar J. The Ukrainian Revolution, 1917–1920. A Study of Nationalism / J. Reshetar – New York, 1972. – 363 p. 12. Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране Советов (январь-июнь 1919) / А.Д. Скаба. – К.: Наук. думка, 1971. – 159 с. 13. Штейн Б. Е. Русский вопрос на Парижской мирной конференции (1919–1920) / Б.Е. Штейн. – М.: Госполитиздат, 1949 – 464 с. 14. Симоненко Р.Г. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 р. (Парижська мирна конференція і антирадянська інтервенція в Україні) / Р.Г. Симоненко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 440 с. 15. Хміль І. З прапором миру крізь полум'я війни. Дипломатична діяльність УРСР (1917–1920) / І.З. Хміль. – К.: Вид-во АН УРСР 1962. – 355 с. 16. Павлюк О.В. Східна Галичина в європейській політиці, 1918–1919 рр.: дис. ... канд. іст. наук. / О.В. Павлюк. – К., 1993. – 199 с. 17. Павлюк О. Україна на Паризькій мирній конференції 1919 р. Політика великих держав / О. Павлюк // Нариси історії дипломатії України. – К., 2001. – С. 369–379. 18. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ 1998. – 470 с. 19. Городня Н. Їм потрібні були сильні союзники. Українське питання на Паризькій мирній конференції 1919 року / Н. Городня // Політика і час. – 1995. – №11. – С. 75–80. 20. Кучик О.С. Україна в зовнішній політиці Антанти (1917–1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук / О.С. Кучик. – Львів, 2001. – 214 с. 21. Шамрасва В.М. Міжнародні відносини УНР доби Директорії: дис. ... канд. іст. наук / В.М. Шамрасва. – К., 2003. – 201 с. 22. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр.: / І.Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2009. – 520 с. 23. Довган Ю.Л. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографії: дис. ... канд. іст. наук / Ю.Л. Довган. – Івано-Франківськ, 2006. – 254 с. 24. Мировые войны XX века. – Кн. 2: Первая мировая война. Док. и материалы. – М., 2002. – 451с. 25. Держалюк М.С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. / М.С. Держалюк – К.: Оріяни, 1998. – 240 с. 26. Красівський, О. Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. / О. Я. Красівський. – К.: ІПІЕНД, 2008. – 544 с. 27. Зашкільняк Л. Польсько-українська війна 1918–1919 рр. у висвітленні сучасної польської історіографії / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – Львів, 2000. – С. 15–21. 28. Бондарчук В. Проблема ЗУНР на Паризькій мирній конференції / В. Бондарчук, Л. Чорній // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С. 252–255. 29. Нагасвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагасвський. – К., 1993. – 414 с. 30. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак – К.: Генеза 2000. – 360 с. 31. Дещинський Л.Є. Міжнародні відносини України: історія і сучасність / Л.Є. Дещинський, А.В. Панюк. – Львів, 2001. – 424 с. 32. Нариси з історії дипломатії України. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2001. – 736 с. 33. Знахоренко О. Українсько-польська війна 1918–1919 / О. Знахоренко // Українська дипломатична енциклопедія. – 2004. – Т. 2. – С. 633–634. 34. Йосипшин Я. Симон Петлора: Польща і Антанта / Я. Йосипшин // У 70-річчя паризької трагедії 1926–1996. Збірник пам'яті Симона Петлора. – К., 1997. – С. 132–137. 35. Новітня історія України (1900–2000) / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.М. Литвин, ін. – К.: Вища школа, 2002. – 718 с. 36. Литвин С. Суд історії: Симон Петлора і Петлоріана. – К.: Вид-во імені Олега Теліги, 2001. – 645 с. 37. Головченко В. Дипломатія Західноукраїнської Народної Республіки (Західної Обл. УНР) // Українська дипломатична енциклопедія: В 2 т. – Т. 1. – С. 375–378. 38. Симон Петлора: Статті / [Упоряд. та автор передмови О. Климчук] / С. Петлора. – К.: Дніпро, 1993. – 342 с. 39. Радченко Л. Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні 1917–1920 рр. / Л. Радченко. – Харків, 1996. – 300 с. 40. Марголін А. Украина и политика Антанты: Записки еврея и гражданина / А. Марголін. – Берлин: С. Ефрон, 1922. – 397 с. 41. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко – Львів: Олір, 1995. – 368 с. 42. Соловійова В.В. Українська дипломатія у країнах Центральної Європи 1917–1920 рр. / В.В. Соловійова. – Донецьк: Юго-Восток, 2004. – 172 с. 43. Соловійова В. Дипломатична діяльність українських національних урядів 1917–1921рр. / В.В. Соловійова. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 393 с. 44. Матвієнко В. Дипломатія УНР доби Директорії / В. Матвієнко // Українська дипломатична енциклопедія. – К.: Знання України, 2004. – 760 с. 45. Лозовий В. Кам'янецька доба Директорії Української Народної Республіки (червень-листопад 1919): автореф. ... канд. іст. наук / В. Лозовий. – К., 1998. – 20 с. 46. Камінський Є. Україна і політика США (1917–1990 рр.): автореф. дис. ... докт. іст. наук / Є. Камінський. – Львів, 1993. – 39 с. 47. Записна книжечка О.Жуковського з 1919 року // Український історик. – 1986. – № 1–2. – С. 75–76. 48. Warvariv C. America and the Ukrainian National Cause, 1917–1920 / C. Warvariv // The Ukraine, 1917–1921. A Study in Revolution. – Cambridge, 1977. – 480 p.

Игорь Дацкив

**УКРАИНСКИЙ ВОПРОС НА ПАРИЖСКОЙ МИРНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ:
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В данной статье освещается особенное внимание исследователей к анализу позиции государств-победительниц относительно украинской государственности, которая оказалась на Парижской мирной конференции (18 января 1919 – 21 января 1920) объясняется значимостью ее решений для послевоенного мироустройства и судьбы украинской государственности в частности.

Ключевые слова: конференция, дипломатия, государственность, Антанта, Париж.

Igor Datskiv

**THE UKRAINIAN QUESTION AT PARISIAN PEACE CONFERENCE: A HISTORIOGRAPHY
ASPECT**

In this article lights up the special attention of researchers to the analysis of position of states-victresses in relation to the Ukrainian state system that appeared at Parisian peace conference (18 January 1919 – 21 January 1920) explained meaningfulness of its decisions for Post World War arrange and fate of the Ukrainian state system in particular.

Key words: conference, diplomacy, state system, the Atlanta, Paris.

УДК 94–055.2 (477).83/.86 “1914/1918”

Мар'яна Байдак

**“ЖІНКА ІЗ ФРОНТУ” (НА МАТЕРІАЛАХ ОСОБОВИХ ДЖЕРЕЛ ГАЛИЧНИНИ
ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)**

На підставі особових джерел, як “чоловічих”, так і “жіночих” текстів, реконструйовано образ “жінки з фронту”, що був сформований українцями Галичини під впливом Першої світової війни. Охарактеризовано мотиви, настрої, особливості поведінки жінок у військових формуваннях. Місце жінки на фронті аналізується в контексті “внутрішньої емансипації” та подолання упереджень щодо попередніх традиційних поглядів чоловіків, які обмежували сферу жіночої реалізації сім'єю та домом. Крізь призму соціально-психологічних характеристик розглядається сприйняття жінкою “нової себе” та готовність громадськості сприйняти жінку, яка змінилася. Стверджується, що поряд із новими можливостями самореалізації та досягненням рівноправності, перед “жінкою з фронту” постало чимало нових проблем, які вплинули на її повоєнне життя.

Ключові слова: жінка, Галичина, Перша світова війна, Українські січові стрільці, гендерні відносини.

Перша світова війна змусила жінок взяти на себе нові обов'язки, які раніше їх не стосувалися і не були їм відомими. Цей досвід створив інший тип жінки – “жінки із фронту”. Постало питання, чим вона відрізняється, чи є кращою / гіршою від жінки минулого часу, яка не була на передній лінії фронту. Відповіді на це питання були різними, часто суперечливими, адже вони залежали від особистого світогляду, досвіду та індивідуального розуміння жіночого ідеалу. Одні вважали цей тип жінки цікавішим, загалом вартісним, захоплювалися її самостійністю та енергією, а інші вбачали в таких жінках лише недоліки, звинувачували їх у “завмиранні жіночності”. Попри різні характеристики, можна однозначно ствердити, що “жінка з фронту” стала іншою, аніж була “вчора”.

Події війни спонукали жінку залишити тихе “домашнє вогнище”, вийти з-під опіки батька чи чоловіка у широкий громадський світ та зайнятися новим колом життєвих проблем. Такі обставини вплинули і на психологічний стан та сприймання жінкою самої себе. Узагальнити психологічний образ тогочасних жінок складно, оскільки він часто змінювався. Не усі жінки були готовими до нових викликів. Перехід зі спокійного сімейного життя до активної громадської чи військової діяльності часто давався нелегко, а частина жінок все ж таки воліла залишитися під опікою чоловіка чи батька, якщо це тільки було можливим.

Метою цього дослідження є представити жіночі образи, які були сформовані під впливом Першої світової війни та на базі особових джерел проаналізувати настрої, мотиви, поведінкові моделі “воюючих жінок”.